

Oponentský posudok k dizertačnej práci MgA. Barbory Zentkovej

Únava a vyčerpanie v kontexte súčasného umenia.

Rozsiahla a z hľadiska témy nanajvyš aktuálna práca Barbory Zentkovej je systematickým uvažovaním nad súčasným spôsobom života a (umeleckej) tvorby ktorý/ ktorá nás „vháňa“ do fungovania na energetický dlh, v snahe dôsledne naplňať pracovné či rodinné povinnosti a zároveň vytvárať nad-hodnotu v zmysle umeleckých výstupov alebo kreatívnej činnosti. Únava a vyčerpanie sú dôsledkom pragmatiky - nutnosti zaobstarat' vlastné živobytie v často prekarizovanom systéme fungovania, ale má aj svoju symptomatiku - t.j. je príznakom rôznorodých činností a aktivít, ktoré si žiadajú extrémne sústredenie, energiu a čas (zladenie práce so self-manažmentom, multitasking, staranie sa o vlastné PR, nutnosť byť vždy „online“ a promptne reagovať na požiadavky, práca na viacerých projektoch súčasne, predlžovanie času práce na úkor spánku, únava z covidovej a post-covidovej doby, psychické a zdravotné problémy často aj z tohto obdobia vyplývajúce ai). Istou kompenzáciou a zmiernením následkov vyčerpania je regenerácia vo forme „wellness“ - t.j. krátkeho oddychu, relaxu, ktorý má prinavrátiť silu a energiu, ale aj vytvoriť krátkodobé „blaho“ ktoré umožní zabudnúť na stresujúci elementy každodennosti. Wellnes nie je iba miestom oddychu, ale ja pojmom, metaforou eskapizmu z tohto zacykleného stavu rôznych druhov povinností a činností, kde vo výsledku je nakoniec i tak prítomný pocit, „že sa dalo urobiť viac“. Umenie v tomto vzťahu troch činiteľov; medzi prácou - oddychom a aktérom*kou zohráva dôležitú úlohu v niekoľkých rovinách, ktoré doktorandka reflektuje v jednotlivých kapitolách dizertačnej práce a cez konkrétne umelecké diela.

1) Umelecká tvorba môže byť reflexiou aktuálneho statusu umelcov a umelkýň, ich podmienok, prekarizovanej práce, ale aj ich vzťahu k inštitúciám a možnostiam ako túto situáciu zlepšiť 2) umelecká tvorba alebo samotné diela majú potenciál vytvárať priestor a čas k re-kreácií, resp. aj umelecké diela a inštitúcie majú potenciál byť „wellness“ priestormi schopnými zregenerovať naše telo, zmysly i myslenie. 3) Tretím aspektom je uvedomenie umelcov/ umelkýň, že tlaku a očakávaniam na produkciu možno vzdorovať. Ideológia ne-rastu (*degrowth*) je snahou o seba určujúci život zahŕňajúci spomalenie, neľpenie na výkone, snahu po ekonomickej, energetickej i ekologickej udržateľnosti a rozšírenie demokratických možností inštitúcií na formu participatívneho spôsobu riadenia a tvorby.

Práve tieto tri oblasti vytvárajú obsahový rámec štruktúry dizertačnej práce, ktorá je formálne delená do štyroch obsahových kapitol (*Does the art world make us sick?*, *Únava materiálu*, *Únava tela*, *Obrat k pomalosti*) a ďalších podkapitol, ktoré témy špecializujú a hlavne ich konkretizujú cez diela umelkýň a umelcov. Rešerš je v tomto smere dôsledný a doktorandka nachádza množstvo súčasných príkladov praxe reagujúcich na motív únavy a vyhorenia (podcast Petra Kolárčika *Na čom makáš?*), významovosti materiálu vo vzťahu k vykorisťovaniu a nadmernej práci (Ibrahim Mahama, Samira Hodaie, Rose Salane), témy obratu k spiritualite (Shana Moulton), audiovizuálnym meditáciám a liečebným procedúram (Institute of New Feeling), spánku ako biopolitickému nástroju (Yuri Pattison) a v neposlednom rade tendenciám „degrowth“ na úrovni inštitúcií (Gropisu Bau, HaDivadlo...) a tzv. „pomalých umelcov (Adrien Vescovi, Yu Ji).

V poslednej časti sa doktorandka vracia k uvažovaniu nad umením ako procesom s ozdravným potenciálom. Šamanské rituálny, meditačné techniky, seance spoločného zdieľania sa stávajú v umeleckom svete čoraz frekventovanejšími praktikami prirodzene reagujúcimi na problém vyčerpania, fyzickej a psychickej záťaže. Umenie môže mať funkciu regenerácie rovnako ako sa môže stať príčinou vyhorenia. Zdá sa, že v ohľadoch vplyvu na vnímateľa*ľku sa umenie snaží v niektorých ohľadoch prinavrátiť k magickej či rituálnej funkcii, snaží sa sprostredkovať zážitok spoločného zdieľania (Grace Ndiritu). Alebo môžu byť techniky v rámci umeleckej performance smerované k psycho-fyzickému zotaveniu a zároveň - v biopolitickom zmysle - je možné ich chápať nielen ako individuálne, ale aj širšie spoločenské vzopretie sa neokapitalistickému systému (Georgie Sergi).

Mnohé príklady ktoré doktorandka používa ukazujú rôzne princípy práce. V tomto ohľade mi ale chýba dôslednejšie zhrnutie, ktoré by jednotlivé metódy abstrahovalo do jasnejšie formulovaných téz. Ako stratégie k umenia a umeleckej tvorby pomáhajú zabrániť nášmu fungovaniu na hrane vyhorenia? Lebo to, že niekto s témou pracuje a reflektuje ju ešte neznamená, že sa nepodieľa na systéme produkcie a neživý nároky na výkon aj touto vlastnou tvorbou. V dizertačnej práci, ktorá si vyberá rozmanité príklady absentuje jasnejšie formulovaná stratégia ako z prekarizovanej práce a neustále prítomného pocitu po dosahovaní výkonu oslobodiť. Umenie je *farmakon* (gr.: φάρμακον) - môže byť liekom i jedom. V tejto ambivalencii obsiahnutej v etymológii pojmu by bolo možné skúmať i samotné vybrané umelecké diela. Termín *farmakon* používa Jacques Derrida vo vlastnej interpretácii Platónovho textu *Faidros*, kde ho Platón užíva s podvojnou logikou práve v súvislosti s písmom. Písmo a to čo sa ním tvorí (utváranie významov a kodifikácia dovtedy rozprávaných mýtov) možno prenesene chápať ako médium - prostriedok či sprostredkovateľ, ktorý zároveň cez formu ovplyvňuje význam „výpovede“. Tento aspekt mediality by sa dal preniesť i na iné umelecké formy. Písmo (médium) môže byť hrozbou, ale rovnako aj ozdravným činiteľom napomáhajúcim rozvoju spoločnosti. Možno by sa v tejto diferencii dali chápať a interpretovať aj niektoré zmienené diela a pomenovať tak ich význam vo vzťahu k ich manifestovanej snahe po zmene, reflexii či kritike.

Druhou pripomienkou, ktorá je skôr formálneho charakteru je, že pri čítaní práce nadobúdam po chvíli pocit pomerne repetitívnej štruktúry. Komponovanie textu sa po prečítaní niekoľkých desiatok strán stane rozpoznateľné, keď po krátkom úvode ku kapitolám/podkapitolám nasledujú príkladu umelkýň/umelcov a diel s mnohými odvolávkami na internetové stránky a citácie textov kurátorov či kurátoriek. Práca teda poskytuje prehľad a v množstve príkladov aj variabilitu umeleckých metód, ale postupne sa forma textu stereotypizuje. Snád by pomohlo viac autorských vkladov a rozvítie témy aj cez prizmu iných disciplín (psychológia, sociológia, filozofia, iné umelecké žánre a pod.). Odporúčal by som pracovať aj s inou odbornou knižnou či časopiseckou literatúrou. (Poznámka na okraj: záverečná bibliografia sa radí abecedne podľa priezviska autora*ky) Rovnako mi v práci chýbali aspoň vybrané reprodukcie k zmieneným dielam, ktoré si musí čitateľ/ čitateľka dohľadávať. Pri týchto poznámkach si ale uvedomujem, že udržať kadenciu a čitateľskú atraktivitu textu je v tak rozsiahlej práci náročné.

V závere zhrniem dôležité body dizertačnej práce:

- Práca je nielen aktuálna, ale vychádza aj zo subjektívneho zážitku. Je témou ktorá sa autorky bytostne dotýka a tento aspekt je v práci prítomný i keď ho neexhibuje, čo považujem za pozitívne.
- Autorka pracuje systematicky a smeruje k vytýčenému cieľu. Za mňa by bolo možné aj opakujúcu sa štruktúru „úvod - téza - príklad“ občas narušiť a dostať do textu viac polemiky a ambivalencie.
- Po formálnej stránke je práca na dobrej úrovni a je vhodne jazykovo prevedená.
- Záverečnú kapitolu tvorí zhrnutie vlastnej tvorby, resp. vzájomnej tvorby umeleckej dvojice, ktorú tvorí Barbora Zentková s Juliou Grybos. (*Únava a vyčerpanie v kontexte vlastnej umeleckej tvorby*). V obsahlom súpise, ktorý je už sprevádzaný aj obrazovým materiálom, približuje výstavné realizácie a inštalácie. Vyberá k nim fragmenty textov z reflexií, recenzií či interpretácií teoretikov a teoretičiek.
- Rozsah a intenzita výstavnej činnosti dokladujú rozsah umeleckého výskumu a sústredenej práce. Pre mňa je v tomto najzaujímavejším faktorom práca s materiálmi, kde sa snúbi východisko užitia nejdenných, existujúcich readymade materiálov s vlastným vkladom a s dôrazom na estetickú stránku, dôsledné rukodielne prevedenie a výtvarnú kultivovanosť. Priložené portfólio autorky dokladá, že jej/ ich aktivity v posledných rokoch presahujú národný význam smerom k medzinárodnému.

Na základe predloženej dizertačnej práce a v prípade úspešnej obhajoby doporučujem udeliť MgA. Barbore Zentkovej akademický titul PhD.

V Bratislave, 13. 02 2023

Mgr. Ján Kralovič, PhD.